

Sociaal veiligheidsbeleid 2024-2025

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1 Wetgeving Sociale Veiligheid	3
1.2 Visie op sociale veiligheid	3
1.3 IKC brede aanpak	4
1.4 Vensters PO	4
2. Positive Behavior Support (PBS)	5
2.1 De kern van de PBS aanpak	5
2.2 Welke preventieve maatregelen neemt de school om sociaal gedrag te bevorderen en gedragsproblemen te verminderen	5
2.3 Het programma Pestpreventie PBS	6
3 Methode sociaal emotioneel leren	8
3.1 Daarom KWINK!	8
3.2 SEL competenties	8
4. Extra interventies	10
4.1 Individueel handelingsplan	10
4.2 Vervolgstappen	10
5 Aanpak in geval van pesten	11
5.1 Aanpak pestgedrag	11
5.2 Aanpak aanhoudend pestgedrag	12
5.3 Cyberpesten / Digitaal pesten	12
5.4 Meidenvenijn.....	13
5.5 Tot slot.....	13
6. Contactpersonen.....	14
6.1 Vertrouwenspersoon	14
Bijlage 1 STOP-LOOP-PRAAT leerlingen	15
Bijlage 2 STOP-LOOP-PRAAT leerkracht	15
Bijlage 3 Stop-LOOP-PRAAT ouders.....	17
Bijlage 4 Achtergrond informatie	19
4.1 Definitie pesten	19
4.2 Verschillende vormen van pesten.....	19
4.3 Waar en vanaf wanneer wordt gepest	20
4.4 Rollen	20
4.5 Signalen van pesterijen kunnen o.a. zijn:	20
4.6 De regels op de IKC 't Hieker Nust zijn;	22
4.7 Hoe begeleiden we.....	23
4.8 Adviezen aan.....	24
Meer informatie	25

1. Inleiding

Voor u ligt het sociaal veiligheidsbeleid van IKC 't Hieker Nust in Hijken. Dit is een onderdeel van het bovenschools Veiligheidsplan van Kits Primair.

1.1 Wetgeving Sociale Veiligheid

Per 1 augustus 2015 is voor scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs de wettelijke bepaling over de sociale veiligheid van leerlingen op school in werking getreden. De wet 'Veiligheid op school' regelt dat scholen zich inspannen om pesten tegen te gaan en de sociale veiligheid op school verbeteren.

In de wet staat verder dat scholen:

- een sociaal veiligheidsbeleid moeten uitvoeren;
- 2 taken binnen het onderwijsteam moeten beleggen. Er moet een aanspreekpunt zijn waar leerlingen en ouders pesten kunnen melden. Ook moet iemand het pestbeleid op school regelen. Dit kan dezelfde persoon zijn, maar dat hoeft niet.
- de beleving van veiligheid, de aantasting van die veiligheid en het welzijn van hun leerlingen moeten meten. Zo is er altijd een actueel en representatief beeld van de situatie waar de school naar kan handelen. Meer informatie staat in de brochure Zorgplicht sociale veiligheid leerlingen op school.

Bron; rijksoverheid – sept. 2023

Onder ons veiligheidsplan valt ook het pestprotocol. De Inspectie van het Onderwijs controleert of scholen maatregelen nemen voor een veilige omgeving. Het gaat dan om een veilige omgeving voor leerlingen en studenten en het personeel. De inspectie let er vooral op of scholen de sociale veiligheid van hun leerlingen monitoren. Ook controleert de inspectie of er op scholen een vast aanspreekpunt voor pesten is.

1.2 Visie op sociale veiligheid

“Alle kinderen moeten zich in hun basisschoolperiode veilig kunnen voelen, zodat zij zich optimaal kunnen ontwikkelen”.

IKC 't Hieker Nust vindt het schoolse leren belangrijk, maar vinden dat dit niet kan zonder sociaal emotioneel leren (SEL). Een positieve, veilige sfeer is een voorwaarde om tot leren te kunnen komen.

Sociaal-emotioneel leren is het proces waarbij leerlingen noodzakelijke kennis, attitudes en vaardigheden verwerven en toepassen, zodat ze beter kunnen omgaan met zichzelf en de ander.

Op ons IKC willen we sociaal gedrag bevorderen en gedragsproblemen verminderen.

We willen een IKC zijn waar kinderen zichzelf kunnen zijn, waar kinderen zich geaccepteerd voelen, waar kinderen zich kwetsbaar kunnen op stellen en het gevoel hebben er bij te horen. Kinderen hebben daarbij ruimte nodig om fouten te kunnen maken en daarvan te kunnen leren.

Wij willen onze kinderen 3 basiswaarden meegeven; verantwoordelijkheid, respect en zelfstandigheid.

Door regels en afspraken zichtbaar te maken kunnen kinderen en volwassenen, als er zich ongewenste situaties voordoen, elkaar aanspreken op deze regels en afspraken.

Door elkaar te steunen en wederzijds respect te tonen stellen we alle kinderen in de gelegenheid om met veel plezier naar school te gaan!

Dit sociaal veiligheidsbeleid is een middel om de volgende ambities te bereiken:

- Kinderen voelen zich veilig op ons IKC;
- Kinderen zijn gemotiveerd om onderwijs te volgen;
- Kinderen worden uitgedaagd om goede leerresultaten te halen;
- Kinderen zijn weerbaar en komen voor zichzelf op;
- Kinderen worden ondersteund door goed opgeleide professionals.
- De leerkrachten kunnen het pestgedrag signaleren en onderkennen.
- Pestpreventie vormt een plan van aanpak ten aanzien van:
 - Het voorkomen van pestgedrag.
 - Het tijdig signaleren van pestgedrag.
 - Het remediëren van pestgedrag.
 - De samenwerking tussen ouders en school om pestgedrag te voorkomen en te remediëren.

1.3 IKC brede aanpak

Sociale veiligheid vraagt om meer dan een plan beschreven in een protocol, namelijk een positieve aanpak in alle ruimtes en groepen, die met regelmaat aangeboden en onderhouden wordt. Een IKC behoort een veilige plek te zijn voor alle kinderen. IKC 't Hieker Nust heeft er daarom voor gekozen om te investeren in een positief schoolsysteem middels School Wide Positive Behavior Support (PBS) –waarin ook het voorkomen van pesten is opgenomen. Zie voor meer informatie hoofdstuk 2. Daarnaast werken we met een methode voor sociaal emotioneel leren Kwink. Zie voor meer informatie hoofdstuk 3.

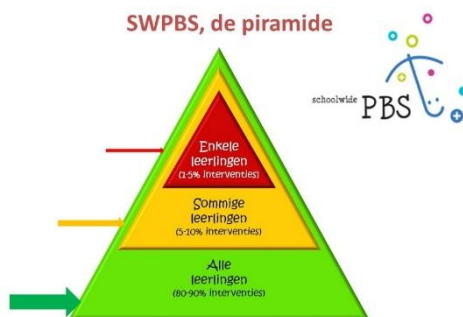
1.4 Vensters PO

Vanaf schooljaar 2015-2016 is het voor scholen verplicht om elk jaar de sociale veiligheid op school te onderzoeken onder een representatief deel van de leerlingen. Dit staat in de wet 'Zorgplicht veiligheid op school'. Dit onderzoek, de 'Monitoring Sociale Veiligheid', is een onderdeel van het totale onderzoek naar de tevredenheid van leerlingen. We nemen de vragenlijst af bij leerlingen van groep 6, 7 en 8. De resultaten van de monitoring worden via Vensters doorgegeven aan de inspectie. Hiermee voldoen we aan de monitoringsplicht.

2. Positive Behavior Support (PBS)

PBS is een doelmatige, schoolbrede en preventieve aanpak die zich richt op het versterken van gewenst gedrag en op het voorkomen van probleemgedrag bij alle leerlingen. Doel van dit systeem is om een veilig en positief schoolklimaat te creëren dat alle leerlingen in staat stelt om optimaal te profiteren van het geboden onderwijs. Om dit te bereiken maakt PBS gebruik van een combinatie van 'evidence based' interventies en strategieën, gericht op het versterken van gewenst gedrag en op het voorkomen van probleemgedrag.

Voor verreweg de meeste leerlingen (80-90%) biedt deze sociale omgeving voldoende basis om zich goed te kunnen richten op de lesstof en goede vorderingen te maken. We spreken hier over de 'groene basis' (zie ook afbeelding). Voor de 10-20% leerlingen die meer nodig hebben om ditzelfde doel te bereiken, zijn er aanvullende interventies beschikbaar, op school en bij de ketenpartners in zorg. Hier komen we later op terug.

Figuur 1 PBS

2.1 De kern van de PBS aanpak

De volgende zes elementen vormen samen het hart van de PBS-aanpak:

1. PBS staat voor een schoolbrede aanpak, bij ons IKC breed.
2. Preventie staat centraal.
3. Wij maken gedragsverwachtingen concreet, leren het gewenste gedrag aan en bekrachtigen dit gedrag systematisch.
4. We sturen op data over het gedrag van de leerlingen.
5. Er is sprake van partnerschap met ouders en de ketenpartners.
6. PBS wordt geborgd met een kwaliteitssysteem.

2.2 Welke preventieve maatregelen neemt de school om sociaal gedrag te bevorderen en gedragsproblemen te verminderen

- We zorgen voor een goede **relatie** met de kinderen. Daarnaast zorgen we voor een **voorspelbare omgeving**; vaste routines, goed klassenmanagement en goede lessen. Deze afspraken zijn zichtbaar en bij de hand. Worden getoond op het moment dat de regel centraal staat.
- Met alle leerlingen en groepen nemen we de waarden en daaruit voortvloeiende gedragsverwachtingen van de school door bij de start van het schooljaar. Samen met de kinderen worden er **groepsafspraken** gemaakt.

- De eerste weken van het nieuwe schooljaar zijn erg belangrijk wat betreft de **groepsvorming**. Dit noemen we ook wel de '**Gouden weken**'. De groep is zich aan het vormen (forming) en als leerkracht sturen we de norming fase waarin we met elkaar bepalen hoe we met elkaar om willen gaan. Vervolgens vindt de storming fase plaats waarin de rollen worden verdeeld.
- We benoemen de **verwachtingen** die we willen zien van kinderen / we spreken regels af om negatief gedrag te voorkomen. We benoemen op een positieve manier naar kinderen wat we verwachten. We benoemen wat we willen zien en zullen daar zo min mogelijk 'niet' gebruiken.
- Bij **ongewenst gedrag** → kind keuze geven je kiest nu voor het negatieve gedrag of je kiest voor het goede gedrag. Kiest kind negatief volgt consequentie, kind kiest positief dan volgt beloning. Bij veiligheid grijpen we direct in. We gaan niet in discussie met kinderen.
- We geven expliciet **complimenten** aan kinderen die goed gedrag laten zien.
- We werken met het **leerKRACHT bord** in de klas, de doelen die hieraan worden gekoppeld worden beloond, met een groepsbeloning.
- Leerkrachten lopen op het plein tijdens de **pauzes**.
- Een **incident** zetten we in ParnasSys.
- Vast onderdeel op de **agenda** bij teamvergadering zowel bij onderwijs als opvang → PBS/SEL met onderdeel gedragsincidenten.
- We werken in de klassen met **coöperatieve werkvormen en energizers** waarbij kinderen moeten samenwerken.
- Het voorbeeld van de leerkrachten en de ouders is van groot belang. Er zal minder gepest worden in een klimaat waar duidelijkheid heerst over de omgang met elkaar, waar verschillen worden aanvaard en waar ruzies niet met geweld worden opgelost maar uitgesproken. Agressief gedrag van leerkrachten, ouders en de leerlingen wordt niet geaccepteerd. Leerkrachten, ouders en leerlingen horen duidelijk stelling te nemen tegen dergelijke gedragingen. **Goed voorbeeldgedrag** doet goed volgen.
- We volgen de kinderen op sociaal emotioneel gebied met het signaleringssysteem van **IEP**. IEP brengt hoofd, hart én handen in kaart. Bij het onderdeel hart en handen worden er vragenlijsten afgenomen op het gebied van sociaal-emotionele ontwikkeling, leeraanpak, creatief vermogen. Deze worden minimaal 1x per jaar afgenomen. Daarnaast vullen de kinderen van groep 6-7-8 jaarlijks de monitor van **Vensters PO** in, om de sociale veiligheid te monitoren. Deze gegevens worden uitgewisseld met BRON. Ook deze bevindingen worden omschreven in het groepsbesprekingsformulier en de eventuele acties worden hierin beschreven.
- Ouders worden op de hoogte gehouden van onze werkwijze middels een bericht in **Parro/nieuwsbrief** over PBS.
- **Ouders** op de hoogte brengen van positieve dingen bij het hek, via Parro en in oudergesprekken.
- We gaan werken met een **kwaliteitskaart** sociaal emotioneel leren. Hier staan de belangrijkste basisafspraken in. Op 28 maart 2024 wordt deze vastgesteld. Deze kwaliteitskaart wordt daarna jaarlijks geëvalueerd en zo nodig bijgesteld.

Het document 'PBS op 't Hieker Nust' is toegevoegd als bijlage 5.

2.3 Het programma Pestpreventie PBS

In de pestpreventie van PBS wordt pestgedrag vergeleken met een brandende kaars. Net als de kaars zuurstof nodig heeft, heeft pestgedrag aandacht nodig om aan te houden. De pestpreventielessen sluiten naadloos aan bij de interventies op de basisaanpak, groene niveau van de PBS-piramide. Met deze preventieve pestaanpak leren wij alle leerlingen hoe de aandacht van pestgedrag weggehaald kan worden, door een driestappenreactie: het gebruik van een stopsignaal, weglopen en praten met een volwassene. Deze interventie wordt niet alleen aangeleerd, maar ook geoefend en bekrachtigd.

Medeleerlingen hebben ook een verantwoordelijkheid als toeschouwer. Volgens dezelfde routine stop-loop-praat ondersteunt de toeschouwer de 'gepeste' leerling. Ook de toeschouwer kan de leerling steunen door ook 'stop' te roepen, vervolgens indien nodig met de 'gepeste leerling' mee uit de situatie te lopen en zelfs uiteindelijk mee naar de leerkracht te gaan om te praten.

In de pestpreventielessen wordt niet gesproken over pesten, maar over niet respectvol of ongewenst gedrag. Wij hanteren het motto: 'Alles wat je aandacht geeft, groeit'. Dus als wij als leraren veelvuldig het woord pesten noemen schenken we aandacht aan wat we juist niet willen zien.

Het stappenplan "stop-loop-praat" is opgenomen in de bijlage.

3 Methode sociaal emotioneel leren

Kwink is een methode voor sociaal-emotioneel leren, dat verstorend gedrag voorkomt, waaronder pesten, door kinderen met een groepsbrede aanpak positief gedrag aan te leren. Het is een online methode voor groep 1 t/m 8 van het basisonderwijs. Daarmee voldoen we aan de wet sociale veiligheid. Kwink is gericht op preventie (van bijvoorbeeld pesten op school) en de kracht van een veilige groep. Dit sluit goed aan bij de principes van PBS (Positive Behaviour Support). De methode Kwink is een verdiepende aanvulling op PBS (en omgekeerd). PBS en Kwink versterken elkaar.

Onderwerpen als veiligheid, omgaan met elkaar, rollen in een groep, aanpak van ruzies etc. kunnen aan de orde komen. Andere werkvormen zijn ook denkbaar, zoals; spreekbeurten, rollenspelen, regels met elkaar afspreken over omgaan met elkaar en groepsopdrachten.

Kwink is geïnspireerd op het boek 'Groepsplan Gedrag, planmatig werken aan passend onderwijs' van dr. Kees van Overveld. Kees van Overveld is inhoudelijk adviseur van Kwintessens, de maker van Kwink. Hij bundelde zijn ervaring en kennis én bewezen wetenschappelijke inzichten in het boek 'Groepsplan Gedrag'. Internationaal onderzoek (www.casel.org) wijst uit dat een sterk ingevuld programma voor sociaal-emotioneel leren (SEL) in combinatie met goed klassenmanagement, ook tot hogere scores leidt voor taal, lezen en rekenen.

3.1 Daarom KWINK!

Kwink:

- Voorkomt verstorend gedrag en pesten;
- Kent een groepsbrede, preventieve aanpak;
- Zorgt voor een sociaal veilige groep;
- Verhoogt de leeropbrengsten;
- Werkt met vijf bewezen gedragscompetenties;
- Biedt iedere les unieke filmpjes;
- Voldoet aan de Wet Sociale Veiligheid;
- Is leuk!

3.2 SEL competenties

Sociaal-emotioneel leren kent vijf competenties. Gedragsdeskundigen stellen dat het systematisch aanleren van de volgende vijf competenties (levensvaardigheden) wezenlijk bijdraagt aan een veilige leer- en leefomgeving:

1. Besef van jezelf (ik)

2. Zelfmanagement (ik)
3. Besef van de ander (jij)
4. Relaties hanteren (jij)
5. Keuzes maken (wij)

De ik-competenties richten zich vooral op:

- De signalen van ons lichaam herkennen.
- (Emotie)taal gebruiken om emoties te controleren of te doven.
- Strategieën inzetten om beter om te gaan met heftige emoties.

De jij-competenties gaan vooral over:

- Empathie.
- Lichaamstaal.
- Sociale vaardigheden.

In de wij-competenties komen 'ik en jij' samen: keuzes maken. Hoe kun je elke dag weer een keuze maken die goed is voor jou en de ander? Het zijn eigenlijk morele competenties, ze verwijzen naar:

- Normen en waarden.
- Morele vraagstukken.
- Probleemoplosvaardigheden.

4. Extra interventies

We investeren veel in het voorkomen van gedragsproblemen, door aandacht te besteden aan PBS en de basisgrondhouding die hierbij hoort en het werken met een schoolbrede methode met KWINK. Niet voor alle kinderen is dit voldoende.

Deze leerlingen profiteren onvoldoende van de structuur in de groep, de ingevoerde maatregelen voor klassenmanagement en/of de systematische aandacht voor groepsvorming en sociaal emotioneel leren. Het betreft leerlingen die meer dan anderen het risico lopen zich problematisch te ontwikkelen.

4.1 Individueel handelingsplan

Voor kinderen die extra nodig hebben van de leerkracht op het gebied van sociaal emotionele ontwikkeling of gedrag wordt een individueel handelingsplan (IHP) opgesteld. Dit valt binnen de basisondersteuning die de school kan bieden.

Er wordt in kaart gebracht door observaties, informatie van ouders, informatie van de leerkrachten, informatie van de leerling, wat de onderwijsbehoeften zijn van de leerling en wat de te ontwikkelen vaardigheden zijn. Op basis hiervan stelt de leerkracht in overleg met de intern begeleider een IHP met doelen op.

Het plan van aanpak wordt opgesteld in overleg met de ouders en kind en vervolgens uitgevoerd. Na ongeveer 10 weken planmatig te hebben gehandeld wordt het handelingsplan geëvalueerd.

Interventies die kunnen worden ingezet zijn o.a. (lijst is niet volledig):

- Negeren van het gedrag door de leerkracht (mits dit kan);
- Beloningskaart inzetten;
- Time-in plek in de klas;
- Time-out plek buiten de klas;
- Tangle, stiltetelefoon, wiebelfietsband om de tafelpoten;
- Pauzeplan;
- Check-in / check-out;
- Kids' Skills / wondervraag / schaalvraag;
- Stoplicht / thermometer.

4.2 Vervolgstappen

Mochten er aanhoudend problemen blijven bestaan wat betreft de sociaal emotionele ontwikkeling / gedrag dan zijn er verschillende opties mogelijk.

- Als school de vraag van het kind niet meer kan beantwoorden, dan kunnen we de **orthopedagoog** (intern) inschakelen voor ondersteuning. Zij kan meekijken in de klas en de leerkrachten voorzien van handelingsadviezen. Dit kan worden opgenomen in het IHP.
- Ook zou het **Centrum voor Jeugd en Gezin** (CJG) mee kunnen kijken en eventueel verwijzen voor verdere diagnostiek.
- Bij ernstige gedragsincidenten hanteren we het **protocol schorsen en verwijderen**.
- En tot slot, als alles is geprobeerd en de school handelingsverlegen is geworden en wij het kind niet meer kunnen bieden wat hij/zij nodig heeft, dan kan er een **verwijstraject** naar het speciaal onderwijs in gang worden gezet.

5 Aanpak in geval van pesten

Als de basis aanpak zoals hierboven omschreven niet voldoende is volgt een (zeer) intensieve aanpak. Dit geldt voor een klein groepje kinderen of een individu (10-20%).

Wanneer zich op school pesten voordoet, hanteren wij een eenduidige aanpak gericht op alle betrokken partijen. Bij aanhoudend pesten, volgt er overleg met de leerkracht, intern begeleider en de ouders. Mocht dit nog niet voldoende zijn, dan kan er deskundige hulp worden ingeschakeld zoals de school maatschappelijk werker of de schoolarts van de GGD.

Antipestcoördinator op IKC 't Hieker Nust is Nicole de Groot (Intern Begeleider)

5.1 Aanpak pestgedrag

Wat doen we sowieso;

- Ongewenst gedrag / pestgedrag wordt genoteerd, in ParnasSys op de leerlingkaart, bij notitie, incidentregistratie
- De leerkracht neemt duidelijk stelling.
- Leerling krijgt consequentie middels het consequentiemenu.
- De leerkracht herhaalt, wanneer nodig de stop-loop-praatreactie met de leerlingen, dit kan klassikaal, voor een groepje leerlingen of voor een individu. Ook komt dit terug in KWINK
- 3 keer per jaar is er mini-ZAT overleg. Hierin zijn vertegenwoordigd; schoolmaatschappelijk werk, jeugdverpleegkundige en de intern begeleider van de school. Kinderen die heel erg opvallen in de incidentenregistratie van PBS worden besproken in dit overleg en er wordt gekeken naar mogelijkheden voor een interventie.

Interventies die de leerkracht kan doen;

- De leerkracht geeft de leerlingen reminders voor iedere vrije situatie de week volgend op het incident.
- Leerkracht geeft de leerlingen een papiertje. Vraag hun om dit papiertje zo klein mogelijk te maken. Ze mogen vouwen of frommelen, maar het moet wel heel blijven. Als de papiertjes klein zijn, vraag dan om het weer helemaal uit te vouwen en glad te maken, precies zoals het was. Dat lukt natuurlijk niet. Moraal: elke keer als je gemeen doet tegen een ander, maak je een kreukel in het kind en die kun je nooit meer helemaal gladstrijken.
- Voor de leerling(en) die herhaaldelijk blijven opvallen in de incidentenregistratie, wordt een **gedragsfunctieanalyse** door de intern begeleider gemaakt. Vervolgens wordt een plan van aanpak bepaald gericht op het veranderen van de functie van het gedrag en het versterken van de sociale vaardigheden (een gele of rode interventie binnen PBS).
- **Steungroepaanpak;** Bij deze oplossingsgerichte aanpak worden ook medeleerlingen ingezet om de fysieke en psychische veiligheid van de gepeste leerling te ondersteunen. Pesten wordt door de Steungroepaanpak op een, voor alle betrokkenen, veilige manier opgelost. Tevens leert deze aanpak de leerlingen om op een andere manier om te gaan met conflicten.
- **Oplossingsgerichte aanpak;** hoe gaat het nu? Wat is de gewenste situatie? Welk cijfer geven we het? Wanneer was er eerder succes? Hoe kunnen we 1 cijfer hoger komen? Vieren!
- **Een herstelgesprek;** Bij een (ernstig) pestincident kan een herstelgesprek nodig zijn. Kern van het herstellen is het feit dat pesten iets beschadigt, relationeel

en/of materieel. Het biedt de 'pester' de kans de schade te herstellen. En er worden sluitende afspraken gemaakt om pesten voor de toekomst te voorkomen. Een herstelgesprek kan ook plaatsvinden nadat er een consequentie is uitgedeeld.

5.2 Aanpak aanhoudend pestgedrag

De straf is opgebouwd in 5 fases.

De 5 fases worden doorlopen afhankelijk hoelang de pester door blijft gaan met zijn/haar pestgedrag en er geen verbetering vertoont in zijn/haar gedrag.

- Fase 1:
Er volgt een consequentie middels het consequentiemenu.
Er volgt een gesprek met de leerkracht: bewustwording voor wat hij/zij met het gepeste kind uithaalt. Afspraken maken met de pester over gedragsveranderingen; de naleving van deze afspraken komen aan het einde van iedere week (voor een bepaalde periode) in een kort gesprek aan de orde. Afspraken worden schriftelijk vastgelegd.
- Fase 2:
Intern begeleider wordt ingeschakeld. Er volgt een gesprek met de ouder(s) als voorgaande acties op niets uitlopen. De medewerking van de ouders wordt nadrukkelijk gevraagd om een einde aan het probleem te maken. De school heeft alle activiteiten vastgelegd in ParnasSys en de school heeft al het mogelijke gedaan om een einde te maken aan het pestprobleem.
- Fase 3:
Directeur wordt ingeschakeld. Bij aanhoudend pestgedrag dient deskundige hulp te worden ingeschakeld zoals schoolmaatschappelijk werk, schoolarts, leerplechtambtenaar.
- Fase 4:
Bij aanhoudend pestgedrag kan er voor gekozen worden om een leerling tijdelijk in een andere groep te plaatsen, binnen de eigen school. Ook het (tijdelijk) plaatsen op een andere school kan tot de mogelijkheden behoren.
- Fase 5:
In extreme gevallen kan een leerling geschorst of verwijderd worden (zie procedure schorsing en verwijderen in protocol schorsing en verwijdering).

5.3 Cyberpesten / Digitaal pesten

Digitaal pesten, ook wel cyberpesten genoemd, is pesten via de digitale media. Dit zijn sociale media zoals YouTube, Facebook, Tumblr, Twitter, Instagram, SnapChat, What's app en chatrooms. Via deze digitale media kan je heel gemakkelijk dreigende berichten versturen, belastende foto's of filmpjes plaatsen of iemand uitschelden. Via de digitale media zijn er oneindig veel mogelijkheden om iemand te pesten.

Dit heeft ook gevolgen voor de klas, dus belangrijk om er gelijk bij te zijn en in te grijpen. Als er in de klas sprake is van cyberpesten, kun je er vanuit gaan dat er ook live wordt gepest (Pestprofessor René Veenstra).

Preventief krijgen de kinderen een gastles over cyberpesten in groep 7 en 8. Daarnaast is er jaarlijks de "week van de mediawijsheid", waarin we hier extra aandacht besteden. En is het belangrijk om met de kinderen afspraken te maken over hoe we met elkaar omgaan met sociale media. Daarnaast zoeken we de samenwerking met ouders. We adviseren ouders met hun kind te praten over sociale media, het kind te controleren en afspraken te maken over sociale media. Dit kunnen we als school niet alleen.

We leren kinderen dat ze op geen enkele manier moeten reageren op de cyberpester. Vervolgens bewaren ze het vervelende bericht en blokkeren zij de cyberpester, zodat verdere communicatie onmogelijk is. Ten slotte moeten zij het direct vertellen aan een

ouder of leerkracht, zodat het incident onder begeleiding van volwassenen besproken en opgelost kan worden.

5.4 Meidenvenijn

Meidenvenijn is pestgedrag tussen meiden onderling. In tegenstelling tot jongens die meer fysiek agressief gedrag vertonen heerst onder meisjes rivaliteit die zich uit in: roddelen, negeren, valse blikken uitdelen, buitensluiten. Meidenintimidatie is subtiel, indirect en bijna onzichtbaar voor volwassenen. Vaak wordt dit bestempeld als 'typisch meidengedrag' dat er 'toch gewoon bij hoort'? Maar meidenintimidatie blijkt even schadelijk te zijn voor het schoolklimaat als andere vormen van pesten en agressie. Ook hierbij is ons doel preventief in te steken op een positief school / groepsklimaat, wat pestgedrag kan voorkomen. Mocht er meidenvenijn ontstaan passen we het stappenplan zoals hierboven omschreven toe. Het boek 'meidenvenijn in de basisschool' kan geraadpleegd worden.

5.5 Tot slot

Het blijft van groot belang dat wij samen met de ouders en de leerlingen blijven werken aan het optimaliseren van onze schoolbrede klimaat.

Binnen de gouden driehoek ouders-leerling-school dienen we allen eenzelfde doel: dat alle leerlingen zich veilig voelen op school en zich optimaal kunnen ontwikkelen, zowel thuis als op school tot sociaal competente persoonlijkheden.

6. Contactpersonen

6.1 Vertrouwenspersoon

Wanneer ouders zorg hebben rondom hun kind kunnen zij vanzelfsprekend altijd terecht bij de groepsleerkracht. Als een gesprek met de groepsleerkracht naar hun idee geen oplossing biedt, kan de ouder op het gebied van pesten terecht bij de intern begeleider; Nicole de Groot en/of de directeur; Leonie Okken

Leerlingen hebben soms ook een vertrouwenspersoon nodig. De vertrouwenspersoon van de leerlingen is de intern begeleider; Nicole de Groot.

Voelt de ouder zich belemmerd om met hun klacht naar de directie of directeur-bestuurder te gaan? In dat geval kan de ouder terecht bij de vertrouwenspersoon van Kits Primair: mevrouw D. de Boer. Zij is bereikbaar via telefoonnummer 06-20554927.

Bijlage 1 STOP-LOOP-PRAAT leerlingen

STAPPENPLAN Pestpreventie voor de leerling

Middels de methode **STOP – LOOP – PRAAT**

Stap 1: **STOP** Als iemand vervelend doet tegen jou of iemand anders: zeg duidelijk stop. Dit doe je met een duidelijk handsignaal en een duidelijke stem.

Stap 2: **LOOP** Soms stopt het vervelende gedrag niet, ook als je stop hebt gezegd. Als dit gebeurt 'loop weg'! Doe dit op een rustige manier.

Stap 3: **PRAAT** Zelfs als je wegloopt, stopt ongewenst gedrag soms niet: ga dan naar een volwassene; Hulp halen!

Bijlage 2 STOP-LOOP-PRAAT leerkracht

STAPPENPLAN Pestpreventie voor de leerkracht

Middels de methode STOP – LOOP – PRAAT Routine voor teamlid bij melding door een leerling van ongewenst (pest)gedrag;

Stap 1: **Bekrachtig** de leerling voor het melden van het probleemgedrag.

Stap 2: **Vraag** wie, waar en wanneer.

Stap 3: **Zorg voor de veiligheid van de leerling**

Gaat het pesten nog steeds door?

Loopt de leerling die dit meldt, een risico?

Bang voor wraak?

Wat heeft de leerling nodig om zich veilig te voelen?

Hoe ernstig is de situatie?

Stap 4: **Vraag** 'Heb je tegen de leerling "stop" gezegd?' (zo ja, complimenteer)

Stap 5: **Vraag** 'Ben je weggelopen van het probleemgedrag?' (zo ja, complimenteer)

Middels de methode STOP – LOOP – PRAAT Actie na melding van ongewenst (pest) gedrag: gesprek met dader(s)

Stap 1: **Bekrachtig** eerst de leerling dat hij bereid is om erover te praten

Stap 2: **Vraag** 'Heeft tegen jou gezegd dat je moest stoppen?'

Zo ja: 'Hoe heb je daarop gereageerd?'

Doorgegaan → oefen 'leer reageren'.

Gestopt → compliment

Zo nee: oefen met de hele klas (incl. melder) de routines.

Stap 3: **Vraag** 'Liep weg?'

Zo ja: 'Hoe heb je daarop gereageerd?'

Doorgegaan → oefen 'No big deal'.

Niet gereageerd → compliment

Zo nee: oefen met de hele klas de driestappenreactie.

Oefen de driestappenreactie STOP-LOOP-PRAAT en wijze van reageren.

Eerst met de hele klas en later met klein groepje betrokkenen.

Hoe vaak dit geoefend moet worden, hangt af van de ernst en de frequentie van het probleemgedrag.

Bijlage 3 Stop-LOOP-PRAAT ouders

STAPPENPLAN pestpreventie voor de ouders

Stap 1: Als uw kind u vertelt dat het wordt gepest, neem uw kind dan serieus.

Stap 2: Vraag of uw kind het eerst geprobeerd heeft zelf of samen op te lossen. We hanteren op school de volgende stappen, hierin krijgen de leerlingen ook lessen in goed gedrag:

STOP Als iemand vervelend doet tegen jou of iemand anders: zeg duidelijk stop. Dit doe je met een duidelijk handsignaal en een duidelijke stem.

LOOP Soms stopt het vervelende gedrag niet, ook als je stop hebt gezegd. Als dit gebeurt 'loop weg'! Doe dit op een rustige manier.

PRAAT Zelfs als je wegloopt, stopt ongewenst gedrag soms niet: ga dan naar een volwassene; **Hulp halen!**

Als uw kind deze stappen niet toepast, dan geeft u aan dat hij/zij dat eerst moet proberen.

Stap 3: Op het moment dat uw kind er niet uitkomt (in feite het onderspit delft en verliezer of zondebok wordt) neemt u contact op met de leerkracht.

Stap 4: Als door u wordt gesignaleerd, dat een leerling wordt gepest, kan de leerkracht de volgende stappen ondernemen.

De gedragsles STOP-LOOP-PRAAT wordt opnieuw door de leerkracht gegeven.

De leerkracht brengt de partijen bij elkaar voor een verhelderingsgesprek en probeert samen met hen de pesterijen op te lossen en (nieuwe) afspraken te maken.

Bij herhaaldelijk pestgedrag neemt de leerkracht duidelijk stelling en houdt een bestraffend gesprek met de leerling die pest.

Bij pestgedrag worden de ouders (van pester en gepeste) op de hoogte gebracht van het pestgedrag. Leerkracht(en) en ouders proberen in goed overleg samen te werken aan een bevredigende oplossing.

Indien noodzakelijk worden ook de intern begeleider en/of de directeur hierbij ingeschakeld.

De groep wordt meegenomen in deze aanpak omdat het nooit een probleem is van één leerling.

Digitaal pesten:

Ouders moeten alert zijn op pesterijen die thuis plaats vinden via internet of de telefoon. Ouders en leerkrachten moeten kinderen wijzen op de eventuele gevaren van o.a. Whats app, Instagram, Hangouts en Facebook. Het is belangrijk dat u als ouder weet wat uw zoon/dochter met de computer/telefoon doet.

Als het pesten net begint, is het moeilijk signalen te herkennen, maar als het structureel is, zie je dat een kind verandert.

Het kind kan de volgende kenmerken gaan vertonen:

- de vrolijkheid verdwijnt
- gauw kwaad worden
- agressief gaan doen
- gaan schelden en/of schoppen
- de clown uit gaan hangen om er bij te horen

Heeft u het idee dat uw kind gepest wordt via internet of telefoon pak het dan serieus aan en laat het kind praten

- geef steun
- zoek samen naar een oplossing

- licht samen met uw kind de school in
- loop samen de adressenlijst door en blokkeer afzender mail of chatgroepen
- bewaar apps en evt. mailtjes als bewijs
- reageer niet op haat-apps
- als er iets vervelends gebeurt in de app, ga dan weg

Bijlage 4 Achtergrond informatie

Ieder kind heeft behoefte aan relatie, competentie en autonomie (Stevens). Daarom is het belangrijk eerst in te steken op preventie.

4.1 Definitie pesten

Definitie van pesten; Bij pesten gaat het om systematisch en langdurig proces, het is niet na één keer afgelopen. Het gaat om agressief gedrag gericht op een ander, negatieve handelingen, mishandeling of intimidatie. Het gaat er ten slotte om dat de macht ongelijk verdeeld is, dit in tegenstelling tot plagen.

Pesten komt helaas op iedere school voor, ook bij ons. Het is een probleem dat wij onder ogen zien en op onze school serieus aanpakken.

- Pesten moet als probleem worden gezien door alle direct betrokken partijen: leerlingen (gepeste kinderen, pesters en de zwijgende groep), leerkrachten en de ouders. Pesten wordt gezien als een groepsprobleem.
- De school moet proberen pestproblemen te voorkomen. Los van het feit of pesten wel of niet aan de orde is, moet het onderwerp pesten met de kinderen bespreekbaar worden gemaakt, waarna met hen regels worden vastgesteld.
- Als pesten zich voordoet, moeten leerkrachten (in samenwerking met de ouders) dat kunnen signaleren en duidelijk stelling nemen.
- Wanneer pesten ondanks alle inspanningen toch weer de kop opsteekt, moet de school beschikken over een directe aanpak.
- Wanneer het probleem niet op de juiste wijze wordt aangepakt of de aanpak niet het gewenste resultaat oplevert, is de inschakeling van een vertrouwenspersoon (de intern begeleider of de school maatschappelijk werker) nodig. De vertrouwenspersoon kan het probleem onderzoeken, deskundigen raadplegen en het bevoegd gezag adviseren.
- Er is een vertrouwenspersoon aangesteld (zie IKC-gids) en de klachtenregeling staat ook in de IKC-gids vermeld.

Als leerkracht moeten we ons bewust zijn van selffulfilling prophecy. Onze handelingen (t.o.v. anderen) → bepalen → overtuigingen van anderen (over ons) → veroorzaken → acties van anderen (t.o.v. onszelf) → versterken → onze overtuigingen (over onszelf) en dit beïnvloedt weer onze handelingen en de cyclus begint weer van voren of aan.

Leerlingen functioneren volgens de verwachtingen die de leerkracht van hen heeft.

Leerkrachten kunnen daardoor gedrag in stand houden.

4.2 Verschillende vormen van pesten

Er zijn verschillende vormen van pesten.

- Verbaal pesten; de meest voorkomende vorm. Een kind scheldt een ander kind uit, maakt vervelende opmerkingen, maakt een ander belachelijk enzovoort.
- Fysiek pesten; iemand slaan, schoppen, duwen enzovoort.
- Materieel pesten; een kind maakt de spullen van een ander kind kapot, verstopt ze of eist ze op.
- Relationeel pesten; dit houdt in dat de pester het kind probeert buiten te sluiten.
- Cyberpesten / online pesten; kinderen pesten elkaar via internet.

4.3 Waar en vanaf wanneer wordt gepest

Eigenlijk wordt overal gepest. Ongeveer 80% van het pesten gebeurt buiten het zicht van de leerkracht.

Vanaf groep 3 ontstaat het 'echte' pesten. Ook al wordt in de kleutergroepen soms ook pestgedrag gesignaleerd, maar kleuters hebben nog niet de intentie om te pesten.

4.4 Rollen

Pesten wordt gezien als een groepsprobleem. Als er in een klas gepest wordt, is er vaak een aantal standaardrollen te onderscheiden. De rollen kun je met de klas bespreken. De rollen liggen niet vast; gepesten kunnen ook dader zijn en andersom kunnen daders ook slachtoffer zijn.

- De gepeste → dit zijn vaak kinderen die fysiek zwakker zijn in combinatie met bepaalde persoonlijkheidskenmerken (zoals heel verlegen zijn, weinig assertief, niet aan de norm voldoen).
- De pester → pest vaak om zijn status verhogen. Ze hebben vaak slecht inlevingsvermogen.
- De meelopers → helpen de pester. Vaak zijn ze bang voor de pester.
- De versterkers → gooien olie op het vuur.
- De wegstijgers / buitenstaanders → grootste gedeelte van de klas; ze zien het wel, maar doen niets.
- De helper / verdediger → komt voor de gepeste op.
- De leerkracht → de manier waarop de leerkracht reageert op het pestgedrag heeft invloed.

4.5 Signalen van pesterijen kunnen o.a. zijn:

Olweus (1993) spreekt over primaire en secundaire signalen. Primaire signalen zijn direct en duidelijk verbonden met pestproblemen. Secundaire signalen duiden vaak op een pestsituatie, maar het verband is niet zo duidelijk.

Slachtoffer: primaire signalen

- Ze worden (herhaaldelijk) op een gemene manier geplaagd, uitgescholden (ze kunnen ook een scheldnaam hebben), bespot, gekleineerd, belachelijk gemaakt, vernederd, bedreigd, gecommandeerd, overheerst of onderworpen.
- Klasgenoten steken de draak met hen en lachen hen op een spottende en onvriendelijke manier uit.
- Ze worden lastig gevallen, weggeduwd, gestoten, gestompt, geslagen, geschopt en ze zijn niet in staat zichzelf adequaat te verdedigen.
- Ze zijn betrokken bij 'twisten' of 'ruzies', waarin ze zich totaal niet kunnen verdedigen en waaruit ze soms huilend proberen te ontsnappen.
- Hun boeken, geld of andere eigendommen worden beschadigd of slingeren rond.
- Ze hebben blauwe plekken, verwondingen, sneeën, schrammen of gescheurde kleding, die ze niet op een normale manier opgelopen kunnen hebben en ze hebben enkele kenmerken zoals die onder algemene kenmerken genoemd staan.

Slachtoffer: secundaire signalen

- Ze zijn (vaak) alleen en ze worden uitgesloten door de klas tijdens pauzes. Ze lijken geen enkele goede vriend in de klas te hebben.
- Ze worden als één van de laatste gekozen bij het samenstellen van een team.

- Ze proberen in de pauze dicht bij de leerkracht of andere volwassenen te blijven.
- Ze vinden het erg moeilijk hardop te praten in de klas en maken een angstige en onzekere indruk.
- Ze zien er bang, ongelukkig, neerslachtig en huilerig uit.
- Ze tonen een plotselinge of geleidelijke verslechtering in schoolresultaten.

Signalen en kenmerken van pesters

Op school kenmerken de pestkoppen zich als volgt:

Ze plagen herhaaldelijk op een gemene manier, spotten, intimideren, bedreigen, schelden, kleineren, maken een ander belachelijk, vernederen, duwen, stoten, slaan, stompen, maken de eigendommen van andere leerlingen stuk. Ze kunnen dit gedrag ten opzichte van veel leerlingen vertonen, maar zoeken vooral de zwakkere en hulpeloze leerlingen als mikpunt. Veel pestkoppen zorgen ervoor dat hun meelopers het vuile werk doen terwijl ze zelf op de achtergrond blijven.

Leerkrachten en ouders moeten alert zijn op de manier waarop kinderen met elkaar omgaan en duidelijk stelling nemen wanneer bepaalde gedragingen hun norm overschrijden.

Zie ook;

<https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Signaalkaart-Pesten-BO.pdf>

4.6 De regels op de IKC 't Hieker Nust zijn;

Een fijne schooltijd begint bij jezelf;
....we zijn vriendelijk tegen elkaar en houden rekening met de ander.
....we zijn voorzichtig met andermans spullen.

Groepsregels

Een prettige sfeer in de klas begint bij jezelf;
....als je in de kring zit luister je naar elkaar.
....als ieder aan het werk is, stoor je niet.
....als je in een groepje werkt, is goed samenwerken belangrijk.
....als het mag, help je de ander.

In onze groep respecteren we elkaar en wij doen dit door;

- Fatsoenlijk en verzorgd taalgebruik.
- We noemen elkaar bij de voornaam
- Elkaar niet te kwetsen, te kleineren, of pijn te doen.
- We zijn voorzichtig met andermans spullen.
- Zorg te dragen voor elkaar:
 - Wij komen op voor wie gepest wordt.
 - Wij komen op voor wie niet goed meekan.
 - Wij komen op voor wie ziek is.
- Iedereen hoort er bij!
- Iedereen is welkom! We accepteren elkaar zoals we zijn.
- Goed te luisteren naar de mening van anderen.

In onze groep draagt iedereen zijn/ haar steentje bij;

- Wij ruimen samen onze klas op.
- Iedereen doet op zijn / haar manier mee met het kringgesprek.
- Wij komen op voor onze eigen mening.
- Bij elke klus helpen wij elkaar een handje.

Wij maken samen graag plezier maar nooit ten koste van een ander.
Ruzies of meningsverschillen worden uitgepraat en niet uitgevochten.
We lopen rustig in school en storen een ander niet.

Pleinregels

....we spelen alleen waar het mag.
....we laten de natuur met rust.
....we houden het plein netjes.

4.7 Hoe begeleiden we.....

1. de gepeste leerling:

- We tonen medeleven en luisteren en vragen hoe en door wie er wordt gepest.
- We gaan na hoe de leerling zelf reageert, wat doet hij/zij voor, tijdens en na het pesten.
- We laten de leerling inzien dat je soms ook op een andere manier kunt reageren.
- We gaan na welke oplossing het kind zelf wil.
- We benadrukken de sterke kanten van het kind.
- We stimuleren het dat de leerling zich anders/beter opstelt.
- We praten met de ouders van het kind (en de ouders van de pester).
- We plaatsen het kind niet in een uitzonderingspositie door het over te beschermen.
- We schakelen indien nodig, in overleg met de ouders, hulp in zoals: sociale vaardigheidstrainingen, Jeugdgezondheidszorg, huisarts, GGD.

2. de pester:

- We praten met de pester en we zoeken naar de reden van het pesten.
- We laten inzien wat het effect van zijn/ haar gedrag is voor de gepeste.
- We laten inzien welke positieve kanten de gepeste heeft.
- We schakelen indien nodig, in overleg met de ouders, hulp in zoals: sociale vaardigheidstrainingen, Jeugdgezondheidszorg, huisarts, GGD.
- We laten excuses aanbieden.
- We spreken bij herhaling de pester er weer op aan.

3. de grote groep:

- We maken het probleem bespreekbaar in de groep want pesten is een probleem van de hele groep. Met de groep gaan we werken aan groepsdynamiek en zorgen we voor een schoolbrede aanpak.
- Kinderen volgen in groep 6 een training Rots en Water,
- We stimuleren dat de kinderen een eigen standpunt innemen en eventueel partij trekken voor de gepeste leerling.
- We bespreken met de leerlingen dat "meedoen" met de pester meestal kan leiden tot verergering van het probleem.
- We laten inzien wat het effect van zijn/ haar gedrag is voor de gepeste.
- We laten inzien welke positieve kanten de gepeste heeft.
- We schakelen indien nodig, in overleg met de ouders, hulp in zoals: sociale vaardigheidstrainingen, Jeugdgezondheidszorg, huisarts, GGD.

4. nazorg

Op het moment dat het pesten is gestopt, is het belangrijk om nog regelmatig terloops te verifiëren of alles nog steeds naar wens is. Dat geldt voor de pester, de gepeste en voor de groep.

4.8 Adviezen aan.....

1. de ouders van de gepeste kinderen:

- Houd de communicatie met uw kind open, blijf in gesprek met uw kind.
- Pesten kunt u het beste direct met de leerkracht bespreken.
- Steun uw kind in het idee dat er een einde aan het pesten komt.
- Stimuleer uw kind om naar de leerkracht te gaan.

2. de ouders van pesters:

- Neem het probleem van uw kind serieus.
- Probeer achter de mogelijke oorzaak te komen.
- Maak uw kind gevoelig voor wat het anderen aandoet.
- Corrigeer ongewenst gedrag en benoem het goede gedrag van uw kind.
- Maak uw kind duidelijk dat u achter de beslissing van school staat.
- Raak niet in paniek: elk kind loopt kans pester te worden.

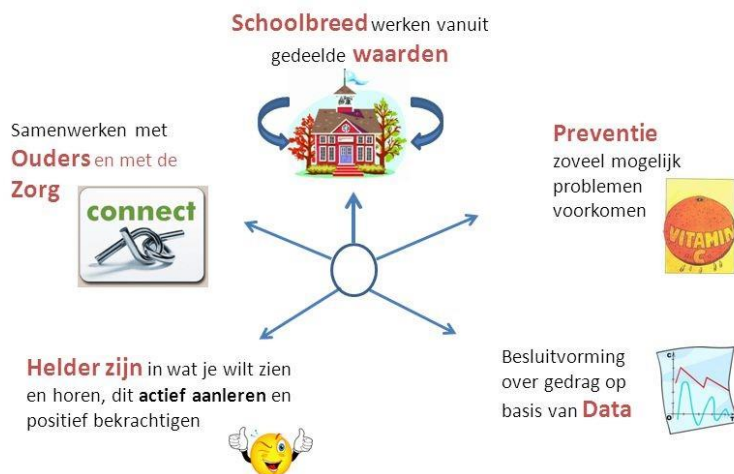
3. de ouders van alle kinderen:

- Neem de ouders van het gepeste kind serieus.
- Houdt rekening met de gevoelens van de ouders van zowel het gepeste kind als ook de gevoelens van de pester.
- Stimuleer uw kind om op een goede manier met andere kinderen om te gaan.
- Corrigeer uw kind bij ongewenst gedrag en benoem goed gedrag.
- Geef zelf het goede voorbeeld.
- Leer uw kind voor anderen op te komen.
- Leer uw kind voor zichzelf op te komen.

PBS op 't Hieker Nust

SWPBS: vormgeven aan vijf pijlers

Pijlers	Afspraken
Schoolbreed werken vanuit gedeelde waarden	De 3 belangrijkste waarden op 't Hieker Nust: <ul style="list-style-type: none"> • Verantwoordelijkheid • Respect • Zelfstandigheid
Preventie	<ul style="list-style-type: none"> • Wij benaderen kinderen, ouders en collega's positief • Wij maken onze verwachting helder door ze visueel te maken • Wij handelen binnen het IKC consequent; er is een duidelijke lijn en we handelen als school (en niet als groep) • Wij hanteren schoolbrede afspraken • Wij hanteren (groeps)beloningen bij goed gedrag; 5 x een groeps-munt = 1 blaadje aan de boom. 5 blaadjes aan de boom = een groepsbeloning
Verzamelen van Data	<ul style="list-style-type: none"> • Bij een gedragsincident wordt een notitie in ParnasSys gemaakt. De kinderopvang noteert gedragsincidenten op formulier gedragsregistratie. Bij ieder teamoverleg staat gedrag als vast punt op de agenda • Data wordt ook verzameld door Vensters en IEP Hart en Handen en door observaties.
Helder zijn in verwachtingen	<ul style="list-style-type: none"> • Wij maken onze verwachting helder door ze visueel te maken en consequent uit te dragen

	<ul style="list-style-type: none"> • Wij formuleren onze afspraken positief. We vertellen wat we graag willen zien/horen • Wij hanteren 1 lijn in onze beloningen; (groeps)beloningen bij goed gedrag; 5 x een groeps-munt = 1 blaadje aan de boom. 5 blaadjes aan de boom = een groepsbeloning. De peuteropvang en BSO doen dit ook. • Individuele beloningen zoeken we de komende weken nog uit. Vrijdag 1 december nemen we hier in het teamoverleg een besluit over
<p>Samenwerken met ouders en met de zorg</p>	<p>Wij delen positieve verhalen via de Parro Wij informeren ouders in de nieuwsbrief over PBS en KWINK (SEL) Gedragsincidenten worden met ouders besproken Via de IB-er (Nicole de Groot) wordt eventueel de zorg betrokken bij het gedrag van leerlingen</p>

Meer informatie

- <https://www.schoolenveiligheid.nl/>
- www.pestweb.nl tips voor kinderen, ouders en leerkrachten, telefonische hulplijn voor kinderen.
- <https://www.stoppestennu.nl/> Kennis- Informatie- & Expertisecentrum (Online) Pesten
- <https://www.omgaanmetpesten.nl/> tips voor kinderen, ouders en leerkrachten
- <https://www.nji.nl/sites/default/files/2021-05/Signaalkaart-Pesten-BO.pdf>
- <https://www.mediawijsheid.nl/>
- www.internetsporen.nl
- www.vraaghetdepolitie.nl